

**STANDARDY WYMAGAŃ BĘDĄCE PODSTAWĄ
PRZEPROWADZANIA EGZAMINÓW EKSTERNISTYCZNYCH
z zakresu liceum ogólnokształcącego dla dorosłych**

A. Język polski

I. WIADOMOŚCI

1. Język

Zdający:

- 1) odnośnie języka jako zjawiska znakowego:
 - a) rozumie pojęcie *znak* oraz podstawową klasyfikację znaków (znaki naturalne, konwencjonalne),
 - b) zna podstawowe funkcje znaku językowego: komunikowanie, ekspresja, impresja,
 - c) rozumie język jako system znaków,
 - d) zna uwarunkowania mówionej i pisanej odmiany języka;
- 2) odnośnie budowy języka:
 - a) zna sposoby wzbogacania zasobu leksykalnego (konstrukcje słowotwórcze, neologizmy, zapożyczenia),
 - b) rozumie pojęcia: *neologizm słowotwórczy i znaczeniowy, internacjonalizm*,
 - c) zna pojęcie *związek frazeologiczny*,
 - d) zna zasady klasyfikacji związków frazeologicznych,
 - e) rozumie przenośne znaczenie związków frazeologicznych,
 - f) rozumie pojęcia: *synonim, antonim*,
 - g) rozumie pojęcie *homonim*,
 - h) zna zasady budowy wypowiedzi,
 - i) zna pojęcia: *elipsa, inwersja*;
- 3) odnośnie zasad wypowiedzi językowej:
 - a) rozumie reguły językowe dotyczące wypowiedzi monologicznych i dialogowych,

- b) zna podstawowe typy i formy pozaliterackich wypowiedzi językowych,
- c) zna pojęcia związane z wartościowaniem wypowiedzi językowych: *norma*, *błąd językowy*, *prawdziwość – fałszywość*, *szczerłość – kłamstwo*;
- 4) odnośnie zasad retorycznego użycia języka:
 - a) zna retoryczne środki perswazji i ekspresji,
 - b) rozumie zasady stosowności i skuteczności retorycznej;
- 5) odnośnie miejsca języka w społeczeństwie:
 - a) zna pochodzenie i rozwój języka,
 - b) zna pojęcia: *wspólnota językowa*, *język prastowiański*, *język praindoeuropejski*,
 - c) rozumie zjawisko społecznego i terytorialnego zróżnicowania języka,
 - d) zna pojęcia: *dialekt*, *gwara*, *żargon*;
- 6) odnośnie stylowych odmian języka:
 - a) zna pojęcia: *styl indywidualny* i *funkcjonalny* (styl potoczny, artystyczny, publicystyczny, naukowy),
 - b) rozumie pojęcie *stylizacja*,
 - c) zna podstawowe typy stylizacji (archaizacja, stylizacja potoczna, gwarowa),
 - d) rozumie zasady stylowej stosowności wypowiedzi wobec sytuacji komunikacyjnej,
 - e) zna pojęcia: *języki specjalistyczne* i *terminologia*.

2. Literatura

Zdający:

- 1) odnośnie dzieła literackiego i pojęcia kultury:
 - a) rozumie istotę wyróżników dzieła literackiego (fikcyjność, specyficzną strukturę, organizację języka, odniesienia do tradycji),
 - b) zna podstawowe pojęcia z poetyki:
 - tropy stylistyczne (*epitet*, *oksymoron*, *porównanie*, *metafora*, *personifikacja*, *peryfraza*, *hiperbola*, *alegoria*, *symbol*),
 - składniowe środki stylistyczne (*inwersja*, *elipsa*, *paralelizm składniowy*, *powtórzenie*, *anafora*, *epifora*, *antyteza*, *pytanie retoryczne*, *wykrzyknienie*, *apostrofa*),
 - pojęcia związane z liryką (*podmiot liryczny*, *sytuacja liryczna*, *monolog liryczny*, *liryka pośrednia* i *bezpośrednia*),

- pojęcia związane z epiką (*świat przedstawiony, czas i przestrzeń, fabuła, akcja, wątek, bohater, narracja, kompozycja: otwarta, zamknięta, ramowa*),
 - pojęcia związane z dramatem (*didaskalia, tekst główny, osoby dramatu, dialog, monolog, akcja, zwrot akcji, punkt kulminacyjny*),
 - c) zna pojęcia: *kultura masowa, kultura elitarna, popkultura, kultura wysoka*,
 - d) zna pojęcia: *arcydzieło i kicz*,
 - e) zna przykłady świadomego wykorzystania kiczu w kulturze wysokiej;
- 2) odnośnie tradycji literackich:
- a) rozumie pojęcie *tradycja literacka*,
 - b) zna podstawowe nawiązania do źródeł kultury śródziemnomorskiej,
 - c) zna kanon literatury polskiej i obcej,
 - d) zna tradycje literackie: staropolską i oświeceniową, romantyczną i pozytywistyczną, młodopolską i awangardową;
- 3) odnośnie procesu historycznoliterackiego:
- a) rozumie pojęcie *proces historycznoliteracki*,
 - b) zna rodzaje i podstawowe gatunki literackie,
 - c) rozumie zjawisko synkretyzmu rodzajowego,
 - d) rozumie pojęcie *konwencja literacka*,
 - e) zna konwencje literackie i typowe dla nich środki,
 - f) rozumie pojęcia: *nowatorstwo, tradycjonalizm*,
 - g) zna konteksty utworu: biograficzne i historyczne,
 - h) rozumie pojęcie *prąd artystyczny*,
 - i) zna prądy i kierunki artystyczne: humanizm, konceptyzm, klasycyzm, sentymentalizm, romantyzm, realizm, naturalizm, symbolizm, ekspresjonizm, impresjonizm, futuryzm, awangardyzm w sztuce XX wieku,
 - j) zna następstwo epok w porządku chronologicznym,
 - k) zna ramy czasowe i podstawy kulturowe epok;
- 4) odnośnie tematów, motywów i wątków:
- a) rozumie pojęcia: *motyw, wątek*,
 - b) zna podstawowe tematy, motywy i wątki:
 - wywodzące się z antyku grecko – rzymskiego (np.: labirynt, Arkadia, motyw nieśmiertelnej sławy poetyckiej, motyw prometejski, wędrówka),
 - pochodzące z Biblii (np.: Bóg, ogród, piekło, raj, apokalipsa, sąd ostateczny, dobro i zło, marność nad marnościami),

- c) zna podstawowe tematy, motywy i wątki charakterystyczne dla:
- średniowiecza (np.: taniec śmierci, motyw franciszkański, kult maryjny),
 - renesansu (np.: dom, świat – teatr, człowiek – marionetka, ojczyzna, szczęście, cnota, kultura ziemiańska),
 - baroku (np.: przemijanie, miłość, sarmatyzm),
 - oświecenia (np.: natura a cywilizacja, utopia, podróż, troska obywatelska),
 - romantyzmu (np.: poeta jako wieszcz, miłość, mała ojczyzna, walka narodowowyzwoleńcza, młodość, bunt, ludowość, orientalizm, mesjanizm, historyzm),
 - pozytywizmu (np.: miasto, kult pracy i nauki, utylitaryzm, emancypacja kobiet, asymilacja Żydów),
 - Młodej Polski (np.: kult sztuki i artysty, ludomania, dekadentyzm, erotyzm, fascynacja górami),
 - dwudziestolecia międzywojennego (np.: katastrofizm, witalizm, miasto – masa – maszyna, odzyskanie niepodległości),
 - współczesności (np.: antyutopia, totalitaryzm; egzystencjalizm, Holocaust);

5) odnośnie wartości oraz kategorii estetycznych i filozoficznych:

- a) zna podstawowe wartości o uniwersalnym wymiarze,
- b) rozumie pojęcia: *sacrum i profanum*,
- c) zna podstawowe pojęcia z etyki społecznej,
- d) zna podstawowe kategorie estetyczne; definiuje pojęcia: *komizm, tragizm, ironia, patos*.

3. Redagowanie tekstów

Zdający zna:

- 1) zasady poprawności językowej;
- 2) zasady stosowności stylu;
- 3) zasady komponowania wypowiedzi;
- 4) podstawowe formy użytkowe;
- 5) podstawowe formy gatunkowe szkolnych wypowiedzi.

II. UMIEJĘTNOŚCI

1. Język

Zdający:

- 1) odnośnie języka jako zjawiska znakowego:
 - a) rozróżnia znaki naturalne i konwencjonalne,
 - b) określa znaczenie pojęć: *nadawca, odbiorca, komunikat, kod, kontekst* w wypowiedzi językowej,
 - c) rozpoznaje dominującą funkcję językową w tekście,
 - d) określa cechy językowe wypowiedzi impresywnych, ekspresywnych, poetyckich, informacyjnych,
 - e) określa funkcje słownictwa i zasad gramatyki w systemie języka,
 - f) dostrzega różnice w języku i kompozycji między tekstem mówionym i pisanym;
- 2) odnośnie budowy języka:
 - a) dostrzega zależność zmian w języku od rzeczywistości pozajęzykowej (np. technicznej, społecznej, kulturowej),
 - b) wyróżnia neologizmy słowotwórcze i znaczeniowe,
 - c) podaje przykłady internacjonalizmów i uzasadnia ich stosowanie,
 - d) wskazuje przykłady dawnych i współczesnych zapożyczeń w polszczyźnie,
 - e) zamienia wyrazy obce na rodzime stosownie do kontekstu,
 - f) używa frazeologizmów we właściwych kontekstach znaczeniowych,
 - g) klasyfikuje związki frazeologiczne ze względu na ich łączliwość (stałe, luźne), formę (frazy, zwroty, wyrażenia) oraz pochodzenie (biblijne, mitologiczne, literackie, potoczne),
 - h) dostrzega różnicę między celowym przekształceniem związku frazeologicznego w poezji a niezamierzonym błędem frazeologicznym,
 - i) rozpoznaje oraz stosuje synonimy i antonimy,
 - j) wskazuje homonimy i podaje ich znaczenia,
 - k) odróżnia zdania od równoważników zdań,
 - l) przekształca składniowo wypowiedzenia (np. zdania współrzędne na podrzędnie złożone, równoważniki zdań na zdania),
 - m) rozpoznaje w wypowiedziach elipsę i inwersję;
- 3) odnośnie zasad wypowiedzi językowej:

- a) odróżnia monolog od dialogu, zapisuje wypowiedzi poprawnie pod względem graficznym,
 - b) rozpoznaje charakterystyczne cechy tekstów popularnonaukowych (artykuł, referat) i publicystycznych (informacja, komentarz, felieton, reportaż),
 - c) posługuje się pojęciami: *norma językowa i błąd językowy*,
 - d) rozpoznaje w tekstach różne typy błędów i dokonuje ich korekty,
 - e) odróżnia zdania zawierające opinie od zdań mówiących o faktach,
 - f) określa intencje wypowiedzi;
- 4) odnośnie retorycznego użycia języka:
- a) dostrzega w analizowanych tekstach środki retoryczne służące perswazji i ekspresji,
 - b) rozpoznaje zjawisko manipulacji językowej,
 - c) ocenia skuteczność retoryczną analizowanych tekstów;
- 5) odnośnie miejsca języka w społeczeństwie:
- a) określa pochodzenie języka polskiego, operując pojęciami: *wspólnota językowa, język prasłowiański, język praindoeuropejski*,
 - b) rozpoznaje w tekście elementy gwar terytorialnych, zawodowych i środowiskowych,
 - c) posługuje się pojęciami: *dialekt, gwara, żargon*;
- 6) odnośnie stylowych odmian języka:
- a) rozpoznaje i charakteryzuje poszczególne style funkcjonalne pod względem zastosowanych środków wyrazu, typowego słownictwa, konstrukcji składniowych, form gramatycznych,
 - b) stosuje pojęcie *stylizacja*,
 - c) rozpoznaje w tekstach i charakteryzuje podstawowe typy stylizacji,
 - d) określa funkcje zabiegu stylizacji w dziele literackim,
 - e) rozpoznaje charakterystyczne cechy językowe wypowiedzi oficjalnych i nieoficjalnych,
 - f) dostrzega w tekstach słownictwo specjalistyczne i terminologię właściwą dla różnych dziedzin nauk.

2. Literatura

Zdający:

- 1) odnośnie dzieła literackiego i pojęcia kultury:

- a) dostrzega odmienność wypowiedzi literackiej od innych wypowiedzi językowych (np. publicystycznych, naukowych),
 - b) stosuje w funkcjonalny sposób pojęcia z poetyki w analizie i interpretacji utworów literackich,
 - c) posługuje się pojęciami: *kultura masowa*, *popkultura*, *kultura elitarna*, *kultura wysoka*,
 - d) rozpoznaje intencje nadawców kultury wysokiej i kultury masowej,
 - e) wskazuje różne kręgi odbiorców kultury wysokiej i kultury masowej,
 - f) rozpoznaje środki i sposoby przekazu charakterystyczne dla obiegu kultury wysokiej i kultury masowej,
 - g) wskazuje cechy dzieła sztuki świadczące o jego wybitności,
 - h) odróżnia osobiste opinie od sądów ponadindywidualnych, utrwalonych w tradycji i krytyce,
 - i) podaje przykłady świadomego wykorzystania *kiczu* w kulturze wysokiej i określa jego funkcje;
- 2) odnośnie tradycji literackiej:
- a) stosuje pojęcie *tradycja literacka*,
 - b) rozpoznaje konteksty antyku grecko-rzymskiego i interpretuje nawiązania do mitów, poglądów filozoficznych (stoicyzm, epikureizm, platonizm), twórczości Horacego, a także odniesienia do tragizmu jako kategorii estetycznej,
 - c) rozpoznaje i interpretuje konteksty biblijne: nawiązania do gatunków literackich, stylu biblijnego, archetypów, motywów, symboli oraz odniesienia do wartości kultury chrześcijańskiej,
 - d) podaje i interpretuje przykłady różnego stosunku do tradycji literackiej (polemika, dialog, nawiązanie, kontynuacja, odrzucenie),
 - e) rozpoznaje i wskazuje przykłady różnych sposobów nawiązań (np. aluzja literacka, parafraza, parodia);
- 3) odnośnie procesu historycznoliterackiego:
- a) stosuje pojęcie *proces historycznoliteracki*,
 - b) określa rodzajowe wyróżniki utworu (liryczne, epickie i dramatyczne),
 - c) rozpoznaje cechy podstawowych gatunków literackich,
 - d) rozpoznaje gatunki mieszane (np. ballada),
 - e) rozpoznaje i charakteryzuje konwencje literackie w dziełach literackich,

- f) dostrzega elementy konwencji literackiej (np. typowe gatunki, środki artystyczne, styl),
 - g) dostrzega nowatorstwo i tradycjonalizm dzieł literackich,
 - h) wykorzystuje w interpretacji dzieł literackich konteksty biograficzne,
 - i) wyjaśnia powiązania czytanych utworów z historią (zwłaszcza Polski i Europy),
 - j) posługuje się pojęciem *prąd artystyczny*,
 - k) rozpoznaje i określa w utworach wartości charakterystyczne dla epok, w których powstały,
 - l) rozpoznaje przybliżony czas powstania utworów na podstawie obrazu kultury materialnej, obyczaju, konwencji, stylu, języka,
 - m) dostrzega w dziełach wartości charakterystyczne dla poszczególnych epok i prądów;
- 4) odnośnie tematów, motywów i wątków:
- a) stosuje pojęcia: *motyw, wątek*,
 - b) rozpoznaje i interpretuje tematy, motywy i wątki wywodzące się ze źródeł kultury śródziemnomorskiej,
 - c) rozpoznaje i interpretuje tematy, motywy i wątki charakterystyczne dla poszczególnych epok;
- 5) odnośnie wartości, kategorii estetycznych i filozoficznych:
- a) wskazuje w tekstach i interpretuje odwołania do uniwersalnych wartości (np. piękno, prawda, dobro),
 - b) określa hierarchię wartości przedstawionych w dziełach literackich,
 - c) posługuje się pojęciami: *sacrum i profanum* oraz dostrzega obecność tych kategorii w tekstach kultury,
 - d) interpretuje wymowę ideową dzieł odwołujących się do sfery *sacrum* i *profanum*,
 - e) dostrzega w dziełach i interpretuje odwołania do sprawiedliwości, wolności, odpowiedzialności, tolerancji,
 - f) rozpoznaje różne formy komizmu (słowny, sytuacyjny, komizm postaci) i określa ich funkcje w analizowanych tekstach,
 - g) określa tragizm jako kategorię światopoglądową i estetyczną,
 - h) rozpoznaje w dziełach ironię i patos.

3. Redagowanie tekstów

Zdający:

- 1) posługuje się polszczyzną w odmianie pisanej (zachowuje poprawność składniową, frazeologiczną, fleksyjną, leksykalną);
- 2) stosuje styl adekwatny wobec odbiorcy, celu i okoliczności wypowiedzi;
- 3) tworzy teksty spójne pod względem kompozycyjnym (stosuje wskaźniki zespolenia);
- 4) układa plany i konspekty, nadaje tytuły i śródtytuły;
- 5) przekształca tekst własny i cudzy: streszcza, skraca, rozwija, cytuje;
- 6) redaguje życiorys, list intencyjny i motywacyjny;
- 7) w korespondencji stosuje zwroty adresatywne, etykietę językową;
- 8) redaguje zgodnie z wymaganiami gatunkowymi szkolne formy wypowiedzi: streszczenie, charakterystykę, rozprawkę, recenzję, interpretację utworu lub jego fragmentu, interpretację porównawczą.

LEKTURA

1. Literatura polska:

- 1) konteksty biblijne, antyczne i inne kontynuacje i nawiązania;
- 2) *Bogurodzica* w kontekście poezji średniowiecznej;
- 3) Jan Kochanowski – pieśni: Z ksiąg pierwszych: *Pieśń IX (Chcemy sobie być radzi?)*, *Pieśń XX (Miło szaleć, kiedy czas po temu...)*; Z ksiąg wtórych: *Pieśń V (Wieczna sromota i nienagrodzona szkoda...)*, *Pieśń IX (Nie porzucaj nadzieje...)*, *Pieśń XII (Nie masz i po drugi raz nie masz wątpliwości...)*, *Pieśń XIV (Wy, którzy pospolitą rzeczą władacie...)*, *Pieśń XIX (Jest kto, co by wzgardziwszy te doczesne rzeczy...)*, *Pieśń XXV (Czego chcesz od nas, Panie...)*, treny (wybór: *Tren I, V, VI, IX, X, XI, XIX*);
- 4) Piotr Skarga – Kazania sejmowe: *Kazanie II – O miłości ku ojczyźnie*;
- 5) poezja baroku (wybór: Mikołaj Sęp Szarzyński - *O wojnie naszej, którą wiemy z szatanem, światem i ciałem*; Andrzej Morsztyn - *Do trupa, Cuda miłości*; Daniel Naborowski - *Krótkość żywota*; Zbigniew Morsztyn - *Treny żałosne Apollona z Muzami*; Wacław Potocki - *Nierządem Polska stoi*);
- 6) Ignacy Krasicki – satyry: *Do króla, Świat zepsuty, Pijaństwo*, liryki: *Hymn do miłości Ojczyzny*;
- 7) Stanisław Staszic - *Przestrogi dla Polski* – fragmenty: rozdział 4 - *Wniosek dalszy* i rozdział 6 - *Wniosek względem prawodawstwa*;
- 8) Adam Mickiewicz - *Konrad Wallenrod, Dziady cz. III, Pan Tadeusz*;

- 9) dramat romantyczny: Juliusz Słowacki - *Kordian*; Zygmunt Krasiński - *Nie-Boska komedia* – wybrane sceny: część I, część III (scena w obozie rewolucji), część IV (scena w obozie arystokracji i scena finałowa);
- 10) wybór poezji romantycznej, w tym:
 - a) Adam Mickiewicz - *Oda do młodości*, z *Sonetów krymskich: Bakczysaraj, Ajudah, Czatyrdah*, ballady: *Romantyczność, Świtez*,
 - b) Juliusz Słowacki - *Hymn (Smutno mi Boże)*, *Grób Agamemnona*,
 - c) Cyprian Kamil Norwid – *Pielgrzym, Fortepian Szopena, Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie, Bema pamięci żałobny rapsod*;
- 11) wybór poezji młodopolskiej, w tym:
 - a) Kazimierz Przerwa-Tetmajer - *Koniec wieku XIX, Hymn do Nirwany, Evivva l'arte*,
 - b) Leopold Staff - *Deszcz jesienny, Kowal*,
 - c) Jan Kasprówicz - *Z chałupy, Dies irae, Przeprosiny Boga*;
- 12) Bolesław Prus - *Lalka*;
- 13) Eliza Orzeszkowa - *Nad Niemnem*;
- 14) Henryk Sienkiewicz - *Quo vadis, Potop*;
- 15) Stanisław Wyspiański - *Wesele*;
- 16) Władysław Stanisław Reymont- *Chłopi* (tom 1: *Jesień*);
- 17) Stefan Żeromski - *Ludzie bezdomni, Przedwiośnie*;
- 18) Maria Dąbrowska - *Noce i dnie*;
- 19) Bruno Schulz - *Sklepy cynamonowe: opowiadanie tytułowe, Ulica Krokodyli*;
- 20) Zofia Nałkowska - *Granica*;
- 21) Sławomir Mrożek - *Tango*;
- 22) Zofia Kossak-Szczucka - *Požoga*;
- 23) Tadeusz Borowski - wybrane opowiadania: *Proszę państwa do gazu, U nas w Auschwitzu*;
- 24) Gustaw Herling-Grudziński - *Inny świat*;
- 25) Witold Gombrowicz - *Ferdydurke*;
- 26) wybór poezji polskiej XX w., w tym:
 - a) Bolesław Leśmian – *Dusiołek, W malinowym chruśniaku, Dziewczyna, Piła*,
 - b) Leopold Staff - *Sonet szalony, Nike z Samotraki, Odys*,
 - c) Julian Tuwim - *Rzecz Czarnoleska, Mieszkańcy, Dziesięciolecie, Prośba o piosenkę*,
 - d) Maria Pawlikowska-Jasnorzewska – *Miłość, Złote myśli kobiety*,
 - e) Czesław Miłosz - *Oeconomia divina, Campo di Fiori, Piosenka o końcu świata, Unde malum*;

- f) Krzysztof Kamil Baczyński – *Historia, Pokolenie (Wiatr drzewa spienia)*,
 - g) Tadeusz Różewicz – *Ocalony, Lament, Bez, Walentynki, Unde malum, Totentanz - wierszyk barokowy*,
 - h) Zbigniew Herbert - *Apollo i Marsjasz, Kamyk, Przesłanie Pana Cogito, Pan Cogito o cnocie, Brewiarz – Panie, wiem, że dni moje są policzone*,
 - i) Miron Białoszewski – *Wywiad, Karuzela z Madonnami, Ja stróż latarnik nadaję z mrówkowca, Stepy amerykańskie*,
 - j) Wisława Szymborska – *Streszczenie, Rozmowa z kamieniem, Radość pisania, Sto pociech, Urodziny, Portret kobiety, Życie na oczekaniu, O śmierci bez przesady, Pisanie życiorysu, Kot w pustym mieszkaniu*,
 - k) Stanisław Barańczak – *Południe, Widokówka z tego świata - Prosty człowiek mógłby, do licha, zdecydować się wreszcie kim jest*,
 - l) ks. Jan Twardowski - *Rachunek sumienia, Który, Oda do rozpacz, Świat, O miłości bez serca*;
- 27) wybrane fragmenty prozy dokumentalnej i eseistycznej: Ryszard Kapuściński - *Cesarz*; Jan Paweł II - *Pamięć i tożsamość*; kardynał Stefan Wyszyński - *Zapiski więzienne*;
- 28) teksty kultury (teksty prasowe).

2. Literatura powszechna:

- 1) Sofokles - *Król Edyp*;
- 2) Horacy - wybór pieśni: *Do Taliarcha, Do Apollona, Wybudowałem pomnik*;
- 3) William Szekspir – *Makbet*;
- 4) Molier - *Świętoszek*;
- 5) Johann Wolfgang von Goethe - *Cierpienia młodego Wertera*;
- 6) Daniel Defoe - *Robinson Crusoe*;
- 7) Fiodor Dostojewski - *Zbrodnia i kara*;
- 8) Joseph Conrad - *Lord Jim*;
- 9) Clive Staples Lewis - *Listy starego diabła do młodego*;
- 10) George Orwell - *Folwark zwierzęcy*.

B. Historia

I. WIADOMOŚCI

Zdający zna:

- 1) różne źródła wiedzy historycznej;
- 2) terminologię historyczną;
- 3) następujące wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w ramach epok historycznych i dziejów najnowszych:
 - a) starożytność:
 - osiągnięcia cywilizacji starożytnego Wschodu i świata śródziemnomorskiego,
 - cywilizacja grecko-rzymska: polis grecka i Imperium Romanum,
 - początki i rozwój chrześcijaństwa,
 - b) średniowiecze:
 - dwa kręgi cywilizacji chrześcijańskiej w średniowieczu – cywilizacja Europy Zachodniej i Bizancjum,
 - powstanie i ekspansja islamu,
 - idee uniwersalizmu papieskiego i cesarskiego a monarchie średniowiecznej Europy,
 - feudalizm jako ustrój społeczno-polityczny i gospodarczy,
 - Polska Piastów i przemiany polskiej świadomości narodowej w X-XIV w.,
 - unia Polski z Wielkim Księstwem Litewskim,
 - średniowieczna jedność i różnorodność kultury Europy,
 - c) nowożytność:
 - humanizm i renesans,
 - wielkie odkrycia geograficzne, ekspansja Europejczyków na inne kontynenty i podział świata,
 - reformacja i kontrreformacja,
 - przewrót oświeceniowy,
 - przemiany gospodarcze i społeczne w nowożytnej Europie oraz miejsce Polski w tych przemianach,
 - ustroje polityczne nowożytnej Europy,

- największe konflikty polityczne epoki i ich konsekwencje dla losów Europy,
- rewolucja amerykańska i Wielka Rewolucja Francuska,
- epoka napoleońska w dziejach Europy,
- Rzeczpospolita Obojga Narodów – ustroj, gospodarka, problemy polityki wewnętrznej i położenie międzynarodowe,
- kultura szlachecka i wkład Polaków do kultury europejskiej z uwzględnieniem demokracji szlacheckiej, tolerancji religijnej i nauki,

d) wiek XIX:

- dziedzictwo oświecenia, Wielkiej Rewolucji Francuskiej i epoki napoleońskiej w dziejach Europy w XIX w.,
- rewolucja przemysłowa i jej następstwa,
- koncepcje polityczno - społeczne i ideologie XIX w.,
- przemiany polityczne w państwach europejskich, Stanach Zjednoczonych i Japonii,
- mapa polityczna XIX-wiecznej Europy i świata,
- przeobrażenia gospodarczo-społeczne w trzech zaborach,
- sytuacja Polaków w trzech zaborach i postawy Polaków wobec zaborców,
- programy polskich partii politycznych i ich realizacja,
- rola kultury polskiej w utrzymaniu tożsamości narodowej w czasach rozbiorów,

e) wiek XX:

- przyczyny i następstwa I wojny światowej,
- rewolucje w Rosji i ich konsekwencje,
- główne problemy gospodarcze w okresie międzywojennym,
- systemy polityczne i ich przemiany w dwudziestoleciu międzywojennym (demokracja, autorytaryzm, totalitaryzm),
- stosunki międzynarodowe w latach 1919-1939 i zmiany w układzie sił politycznych na świecie w tym okresie,
- II wojna światowa – geneza, przełomowe wydarzenia, Holocaust oraz skutki polityczne, gospodarcze i społeczne,
- układ sił politycznych w Europie po II wojnie światowej – dwa bloki militarno-polityczne i zimna wojna, procesy integracyjne w Europie Zachodniej, Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich i kraje demokracji ludowej,
- konflikty na świecie po II wojnie światowej,

- dekolonizacja,
- problemy polityczne, gospodarcze i społeczne świata u schyłku XX w.,
- zjawiska w kulturze XX w. – rewolucja naukowa, techniczna, demokratyzacja kultury, przemiany w Kościele Katolickim,
- sprawa polska w I wojnie światowej,
- kształtowanie się odrodzonego państwa polskiego,
- przemiany ustrojowe, gospodarcze i społeczne w II Rzeczypospolitej oraz osiągnięcia w zakresie kultury,
- losy Polaków w latach 1939-1945,
- sprawa polska w II wojnie światowej,
- przemiany polityczne, gospodarcze i społeczne w Polsce po II wojnie światowej na tle przemian w innych państwach socjalistycznych – kryzysy władzy, protesty społeczne, rola „Solidarności”, powstanie III Rzeczypospolitej,
- kultura w służbie władzy ludowej, polska kultura niezależna i emigracyjna po II wojnie światowej;

4) wydarzenia i zjawiska ważne dla polskiego dziedzictwa narodowego oraz wkład Polski i Polaków do kultury europejskiej i światowej.

II. UMIEJĘTNOŚCI

Zdający potrafi:

- 1) korzystać z różnych źródeł wiedzy historycznej, w tym:
 - a) wyszukiwać i odczytywać informacje,
 - b) zestawiać informacje pochodzące z różnych źródeł,
 - c) porównywać informacje pochodzące z różnych źródeł,
 - d) oceniać przydatność źródła do opisania i wyjaśniania problemu historycznego;
- 2) posługiwać się terminologią historyczną;
- 3) opisywać i wyjaśniać wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne, w tym:
 - a) umiejscowić w czasie i przestrzeni wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne,
 - b) wskazać przyczyny (bezpośrednie i pośrednie) oraz następstwa (krótko- i długofalowe) wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych,
 - c) określić znaczenie wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych,

- d) dokonać selekcji informacji w przedstawianiu wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych,
 - e) ukazać dynamikę różnorodnych przemian w dziejach politycznych, gospodarczych, społecznych i w zakresie kultury,
 - f) wskazać cechy charakterystyczne epok historycznych,
 - g) wskazać zależności między wydarzeniami, zjawiskami i procesami historycznymi,
 - h) wskazać różne aspekty zjawisk i procesów historycznych oraz dostrzec ich wzajemne uwarunkowania,
 - i) wskazać podobieństwa i różnice między zjawiskami i procesami historycznymi,
 - j) łączyć historię regionalną oraz historię Polski z dziejami Europy i świata;
- 4) dokonywać syntezy swojej wiedzy, w tym:
- a) samodzielnie zaprezentować zagadnienia historyczne,
 - b) dostrzec różnorodne interpretacje historii i wskazać ich przyczyny,
 - c) formułować wnioski i oceny oraz uzasadniać swoje stanowisko.

C. Wiedza o społeczeństwie

I. WIADOMOŚCI

Zdający zna:

- 1) podstawowe źródła informacji o życiu społecznym i politycznym (w tym podstawowe postanowienia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej);
- 2) terminologię, wydarzenia, zjawiska i procesy w ramach następujących obszarów:
 - a) społeczeństwo:
 - struktura życia społecznego,
 - prawidłowości życia społecznego,
 - konflikty społeczne, harmonia społeczna,
 - społeczeństwo obywatelskie,
 - społeczeństwo polskie we współczesnym świecie i jego problemy,
 - formy życia publicznego,

b) polityka:

- państwo, geneza, funkcje państwa,
- demokracja: podstawowe zasady, antyczne i chrześcijańskie korzenie demokracji,
- współczesne doktryny polityczne,
- obywatel a władza w systemach totalitarnych, autorytarnych i demokratycznych,
- prawa i obowiązki obywatela, kultura polityczna,
- zasady etyczne uczestnictwa obywateli w życiu publicznym,
- ustrój państwowy Rzeczypospolitej Polskiej, organy władzy i ich kompetencje,
- obowiązki osób pełniących funkcje publiczne. Pojęcie patriotyzmu, „dobra wspólnego” i „służby publicznej”,

c) prawo:

- źródła prawa, pojęcie normy prawnej, przepisu prawa,
- funkcje i zadania prawa,
- system prawny Rzeczypospolitej Polskiej,
- rodzaje prawa (cywilne, karne, administracyjne, kościelne, prawo międzynarodowe, europejskie),
- regulacje prawne w życiu publicznym, walka z korupcją,
- prawa człowieka – źródła, dokumenty. Procedury ochrony praw człowieka,
- etyka zawodowa,

d) aktualne zagadnienia współczesnego świata i Polski:

- integracja europejska, Polska w Europie, funkcjonowanie Unii Europejskiej,
- bezpieczeństwo międzynarodowe, systemy ochrony,
- konflikty i problemy współczesnego świata.

II. UMIEJĘTNOŚCI

Zdający potrafi:

- 1) korzystać z różnych źródeł informacji, w tym:
 - a) czytać ze zrozumieniem źródła normatywne,
 - b) wyszukiwać i odczytywać informacje,

- c) porównywać i zestawiać informacje pochodzące z różnych źródeł i wnioskować na ich podstawie,
 - d) interpretować informacje pochodzące z różnych źródeł (tekst źródłowy, fotografia, rysunek, tabela, wykres, mapa);
- 2) posługiwać się właściwą terminologią;
- 3) wypełniać druki urzędowe i sporządzać pisma;
- 4) opisywać i wyjaśniać wydarzenia i procesy zachodzące we współczesnym świecie, w tym:
- a) dokonywać selekcji i hierarchizacji faktów,
 - b) zestawiać różne fakty i informacje i wnioskować na ich podstawie,
 - c) lokalizować ważne wydarzenia i postaci życia publicznego w czasie i w przestrzeni,
 - d) odróżniać informacje o faktach od opinii,
 - e) wskazywać związki przyczynowo-skutkowe i wyjaśniać ich historyczny, społeczny i polityczny kontekst,
 - f) analizować stanowiska różnych stron debaty publicznej i oceniać wartość ich argumentacji,
 - g) wypowiadać się w formach przyjętych w życiu publicznym,
 - h) wskazywać problemy współczesnego świata,
 - i) ukazywać pozycję i rolę Polski w Europie i we współczesnym świecie;
- 5) dokonywać syntezy swojej wiedzy:
- a) przedstawiać problemy występujące w funkcjonowaniu społeczeństw i państw (nurtujące społeczeństwo),
 - b) dostrzegać i oceniać różne punkty widzenia omawianych problemów,
 - c) formułować i uzasadniać swoje stanowisko w omawianych problemach,
 - d) proponować projekty rozwiązań różnych problemów.

D. Język obcy nowożytny

I. WIADOMOŚCI

Zdający zna:

- 1) słownictwo umożliwiające odbiór i formułowanie tekstów, zapewniające w miarę sprawną komunikację językową w sytuacjach życia codziennego;

- 2) struktury gramatyczne stosowane do wyrażania przeszłości, teraźniejszości i przyszłości umożliwiające odbiór i formułowanie tekstów, zapewniające w miarę sprawną komunikację językową w sytuacjach życia codziennego;
- 3) podstawowe realia socjokulturowe danego obszaru językowego.

II. UMIEJĘTNOŚCI

1. Odbiór tekstu czytanego

Zdający potrafi:

- 1) określać główną myśl tekstu;
- 2) określać główną myśl poszczególnych części tekstu;
- 3) stwierdzić, czy tekst zawiera określone informacje, wyszukać lub wyselekcjonować informacje;
- 4) określać intencje nadawcy tekstu;
- 5) określać kontekst sytuacyjny;
- 6) rozpoznać związki między poszczególnymi częściami tekstu.

2. Reagowanie językowe

Zdający potrafi:

- 1) właściwie reagować językowo w określonych kontekstach sytuacyjnych, w szczególności w celu uzyskania, udzielenia, przekazania lub odmowy udzielenia informacji albo rozpoczęcia, podtrzymania i zakończenia rozmowy;
- 2) rozpoznać i poprawnie stosować struktury leksykalno - gramatyczne, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej;
- 3) przetworzyć treści tekstu przeczytanego w języku polskim lub treści przedstawione w materiale ikonograficznym i wyrazić je w języku obcym.

3. Tworzenie tekstu pisanego

Zdający potrafi:

- 1) zredagować list w języku obcym, przetwarzając treści wyrażone w języku polskim;
- 2) poprawnie stosować struktury leksykalno - gramatyczne, adekwatnie do ich funkcji.

E. Matematyka

I. WIADOMOŚCI

Zdający zna:

- 1) techniki przeprowadzania obliczeń dokładnych i przybliżonych związanych z działaniami na liczbach rzeczywistych, potęgach, pierwiastkach i logarytmach, z użyciem wartości bezwzględnej oraz obliczeń procentowych;
- 2) techniki wykonywania działań na wyrażeniach algebraicznych, w zastosowaniu do działań na wielomianach i wyrażeniach wymiernych;
- 3) algorytmy potrzebne do rozwiązywania równań i nierówności i ich układów, w tym:
 - a) rozwiązywania równań i nierówności kwadratowych z jedną niewiadomą, prostych równań wielomianowych i wymiernych,
 - b) opisywania zbiorów za pomocą równań, nierówności i ich układów;
- 4) pojęcia związane z funkcją i jej własnościami, w tym:
 - a) definicję funkcji liczbowej i jej wykresu,
 - b) definicje i własności funkcji kwadratowej, proporcjonalności odwrotnej, funkcji wykładniczej;
- 5) pojęcia związane z ciągiem liczbowym, w tym:
 - a) definicję i własności ciągu arytmetycznego i geometrycznego,
 - b) wzór na n -ty wyraz i sumę n początkowych wyrazów ciągu arytmetycznego i geometrycznego;
- 6) związki miarowe i metryczne na płaszczyźnie i w przestrzeni potrzebne do rozwiązywania problemów z zakresu geometrii, w tym:
 - a) twierdzenie Pitagorasa i Talesa, funkcje trygonometryczne w trójkącie prostokątnym,
 - b) własności figur podobnych,
 - c) pojęcie odległości w układzie współrzędnych,
 - d) pojęcie kąta między prostą i płaszczyzną i kąta dwuściennego,
 - e) wzory na obliczanie pola figur geometrycznych i objętości brył;
- 7) podstawowe narzędzia i techniki potrzebne do wykonywania obliczeń wybranych wielkości statystycznych i prawdopodobieństw zdarzeń, w tym:
 - a) średnią arytmetyczną, średnią ważoną, medianę, odchylenie standardowe,

- b) zliczanie przypadków w prostych sytuacjach kombinatorycznych, w tym znajomość zasady mnożenia,
- c) prawdopodobieństwa w przypadku skończonej liczby zdarzeń elementarnych.

II. UMIEJĘTNOŚCI

Zdający potrafi:

- 1) interpretować tekst matematyczny (precyzyjnie argumentować i formułować wypowiedzi);
- 2) posługiwać się definicją, twierdzeniem lub wzorem do rozwiązywania problemów matematycznych;
- 3) budować modele matematyczne zjawisk z różnych dziedzin życia i stosować je do:
 - a) opisywania związków między wielkościami liczbowymi za pomocą równań i nierówności,
 - b) zapisywania zależności między wielkościami liczbowymi za pomocą funkcji,
 - c) wyznaczania związków metrycznych i miarowych w otaczającej przestrzeni,
 - d) budowania modeli zjawisk losowych;
- 4) wykorzystywać algorytmy matematyczne do:
 - a) przeprowadzania obliczeń dokładnych i przybliżonych (w tym procentowych),
 - b) wykonywania działań na wyrażeniach algebraicznych,
 - c) opisywania zbiorów za pomocą równań, nierówności i ich układów,
 - d) rozwiązywania niektórych typów równań i ich układów,
 - e) sporządzania wykresów funkcji oraz odczytywania własności funkcji z wykresu,
 - f) wyznaczania związków miarowych dla figur płaskich i brył,
 - g) obliczania prawdopodobieństw zdarzeń;
- 5) przeprowadzić proste rozumowanie matematyczne (krytycznie analizować informacje, formułować hipotezy i dokonywać ich weryfikacji).

F. Fizyka i astronomia

I. WIADOMOŚCI

Zdający:

- 1) posługuje się pojęciami i wielkościami fizycznymi do opisywania zjawisk związanych z:
 - a) ruchem, jego powszechnością i względnością:
 - ruchem i jego względnością,
 - maksymalną szybkością przekazu informacji,
 - efektami relatywistycznymi,
 - b) oddziaływaniami w przyrodzie:
 - podstawowymi rodzajami oddziaływań w przyrodzie,
 - polami sił i ich wpływem na charakter ruchu,
 - c) makroskopowymi właściwościami materii i jej budową mikroskopową:
 - oscylatorem harmonicznym i przykładami występowania ruchu drgającego w przyrodzie,
 - związkami między mikroskopowymi i makroskopowymi właściwościami ciał oraz ich wpływem na właściwości mechaniczne, elektryczne, magnetyczne, optyczne i przewodnictwo elektryczne,
 - d) porządkiem i chaosem w przyrodzie:
 - procesami termodynamicznymi, ich przyczynami i skutkami oraz zastosowaniami,
 - drugą zasadą termodynamiki, odwracalnością procesów termodynamicznych, konwekcją, przewodnictwem cieplnym,
 - e) światłem i jego rolą w przyrodzie:
 - widmem fal elektromagnetycznych, światłem jako falą,
 - odbiciem i załamaniem światła, rozszczepieniem światła białego, barwą światła,
 - szybkością światła,
 - dyfrakcją, interferencją i polaryzacją światła,
 - kwantowym modelem światła, zjawiskiem fotoelektrycznym i jego zastosowaniem,
 - budową atomu i wynikającą z niej analizą widmową,
 - laserami i ich zastosowaniem,
 - f) energią, jej przemianami i transportem:

- równoważnością masy i energii,
 - rozszczepieniem jądra atomowego i jego zastosowaniem,
 - rodzajami promieniowania jądrowego i jego zastosowaniami,
- g) budową i ewolucją Wszechświata:
- modelami kosmologicznymi i ich obserwacyjnymi podstawami,
 - galaktykami i ich układami,
 - ewolucją gwiazd,
- h) jednością mikro- i makroświata:
- falami materii,
 - dualizmem korpuskularno-falowym materii,
 - zasadą nieoznaczoności,
 - pomiarami w fizyce,
- i) narzędziami współczesnej fizyki i ich rolę w badaniu mikro- i makroświata:
- metodami badawczymi współczesnych fizyków,
 - obserwatoriami astronomicznymi;
- 2) na podstawie znanych zależności i praw wyjaśnia przebieg zjawisk oraz wyjaśnia zasadę działania urządzeń technicznych.

II. UMIEJĘTNOŚCI

Zdający:

- 1) odczytuje i analizuje informacje przedstawione w formie:
 - a) tekstu o tematyce fizycznej lub astronomicznej,
 - b) tabeli, wykresu, schematu, rysunku;
- 2) uzupełnia brakujące elementy (schematu, rysunku, wykresu, tabeli), łącząc posiadane i podane informacje;
- 3) selekcjonuje i ocenia informacje;
- 4) przetwarza informacje:
 - a) formułuje opis zjawiska lub procesu fizycznego, rysuje schemat układu doświadczalnego lub schemat modelujący zjawisko,
 - b) rysuje wykres zależności dwóch wielkości fizycznych (dobiera odpowiednio osie współrzędnych, skalę wielkości i jednostki, zaznacza punkty, wykreśla krzywą),
 - c) oblicza wielkości fizyczne z wykorzystaniem znanych zależności fizycznych;
- 5) stosuje pojęcia i prawa fizyczne do rozwiązywania problemów praktycznych;

- 6) buduje proste modele fizyczne i matematyczne do opisu zjawisk;
- 7) planuje proste doświadczenia i analizuje opisane wyniki doświadczeń.

G. Chemia

I. WIADOMOŚCI

Zdający:

- 1) zna i rozumie pojęcia, prawa i zjawiska chemiczne związane z:
 - a) budową atomu, izotopami i promieniotwórczością naturalną,
 - b) wiązaniami chemicznymi,
 - c) typami reakcji chemicznych i ich efektami,
 - d) molem i molową interpretacją przemian chemicznych,
 - e) roztworami wodnymi i sposobami wyrażania stężeń roztworów,
 - f) pierwiastkami i związkami chemicznymi, nieorganicznymi oraz organicznymi;
- 2) wykazuje się znajomością symboliki i terminologii chemicznej w odniesieniu do:
 - a) pierwiastków, tlenków i wodorotlenków metali, tlenków i wodoroków niemetalu, kwasów nieorganicznych i ich soli,
 - b) węglowodorów nasyconych, nienasyconych i aromatycznych,
 - c) grup funkcyjnych i jednofunkcyjnych pochodnych węglowodorów (halogenopochodnych, alkoholi, fenoli, aldehydów, ketonów, amin, kwasów karboksylowych oraz estrów i tłuszczów),
 - d) niektórych wielofunkcyjnych pochodnych węglowodorów: najprostszymi aminokwasów oraz cukrów (glukozy, fruktozy, sacharozy);
- 3) opisuje najważniejsze właściwości fizyczne i chemiczne pierwiastków i ich związków:
 - a) typowe właściwości fizyczne następujących metali i niemetalu: Na, Ca, Al, Zn, Fe, Cu, H, O, N, Cl, C, S,
 - b) typowe właściwości fizyczne tlenków metali i niemetalu, wodoroków niemetalu oraz najważniejszych kwasów, zasad i soli,
 - c) zachowanie:
 - Ca, Al, Zn, Mg, H, C, S wobec tlenu,
 - O, N, Cl, Br, S wobec wodoru,
 - Na, K, Mg, Ca wobec wody,

- Ca, Al, Zn, Mg, Cu wobec kwasów nieutleniających, siarki i chloru,
 - d) typowe właściwości chemiczne tlenków, wodoroków niemetalu, wodorotlenków, kwasów i soli,
 - e) właściwości poszczególnych grup węglowodorów,
 - f) typowe właściwości jednofunkcyjnych pochodnych węglowodorów,
 - g) właściwości podstawowych wielofunkcyjnych pochodnych węglowodorów (najprostszych aminokwasów, cukrów: glukozy, fruktozy, sacharozy, skrobi);
- 4) zna proste laboratoryjne i przemysłowe metody otrzymywania:
 - a) tlenków, kwasów, wodorotlenków i soli,
 - b) węglowodorów,
 - c) jednofunkcyjnych pochodnych węglowodorów;
 - 5) wykazuje się znajomością naturalnych źródeł:
 - a) tlenu, azotu, siarki, węgla, chloru, żelaza,
 - b) węglowodorów oraz jednofunkcyjnych i wielofunkcyjnych pochodnych węglowodorów;
 - 6) opisuje praktyczne znaczenie i zastosowania wybranych substancji:
 - a) najważniejszych metali, niemetalu, tlenków, kwasów, zasad i soli,
 - b) węglowodorów i ich jednofunkcyjnych pochodnych,
 - c) rolę białek, cukrów i tłuszczów w przyrodzie,
 - d) najważniejszych surowców mineralnych i tworzyw sztucznych oraz radioizotopów;
 - 7) zna i rozumie zagrożenia wynikające z niewłaściwego stosowania substancji chemicznych:
 - a) opisuje źródła i skutki zanieczyszczeń powietrza, wody i gleby oraz sposoby przeciwdziałania tym zagrożeniom,
 - b) określa wpływ promieniowania jądrowego na organizmy i zna sposoby zapobiegania skażeniom promieniotwórczym.

II. UMIEJĘTNOŚCI

Zdający:

- 1) wykorzystuje posiadaną wiedzę do:
 - a) określenia elementarnego składu atomu lub jonu prostego na podstawie zapisu ${}^A_Z E$,
 - b) opisu konfiguracji elektronowej atomu lub jonu prostego,

- c) określenia stopnia utlenienia,
 - d) określenia charakteru wiązania,
 - e) przewidywania typowych właściwości fizycznych substancji wynikających z charakteru występujących w nich wiązań;
- 2) przedstawia i wyjaśnia zjawiska i procesy chemiczne:
- a) zapisuje w formie cząsteczkowej i jonowej równania reakcji ilustrujące typowe właściwości substancji,
 - b) zapisuje równania prostych reakcji na podstawie słownego lub graficznego opisu przemiany,
 - c) zapisuje równania naturalnych przemian promieniotwórczych,
 - d) dobiera współczynniki w równaniach reakcji (w formie cząsteczkowej i jonowej), stosując prawo zachowania masy i prawo zachowania ładunku oraz zasadę bilansu elektronowego,
 - e) uzupełnia równania reakcji, przewidując ich produkty na podstawie znajomości właściwości reagentów i typów reakcji,
 - f) klasyfikuje przemiany chemiczne ze względu na typ procesu, rodzaj reagentów oraz efekt energetyczny,
 - g) dostrzega przemiany chemiczne w środowisku i czynniki wpływające na ich przebieg;
- 3) wykonuje obliczenia chemiczne:
- a) z zastosowaniem pojęć: mol, masa molowa, objętość molowa gazów w warunkach normalnych - do obliczenia ilości substancji,
 - b) na podstawie stechiometrii równania reakcji,
 - c) związane ze stężeniem procentowym i molowym roztworów oraz rozpuszczalnością,
 - d) mające na celu obliczenie składu związku chemicznego w procentach masowych;
- 4) korzysta z różnych źródeł informacji (układu okresowego pierwiastków, tablic chemicznych, tabel, wykresów, rysunków, schematów, tekstów popularnonaukowych o tematyce chemicznej):
- a) odczytuje, uzupełnia i analizuje informacje,
 - b) selekcjonuje i porównuje informacje,
 - c) przetwarza informacje;
- 5) planuje typowe eksperymenty i zapisuje przewidywane obserwacje:
- a) prowadzące do otrzymania roztworów nasyconych i nienasyconych oraz roztworów o określonym stężeniu,

- b) pozwalające na rozróżnienie roztworów o odczynie kwasowym, zasadowym i obojętnym,
 - c) prowadzące do otrzymania substancji nierozpuszczalnych,
 - d) ilustrujące różnice we właściwościach metali,
 - e) pozwalające porównać aktywność chlorowców,
 - f) pozwalające określić charakter chemiczny tlenków,
 - g) prowadzące do otrzymania tlenków, wodorotlenków, kwasów i soli,
 - h) pozwalające na identyfikację węglowodorów różnych typów oraz różnych pochodnych węglowodorów;
- 6) dokonuje uogólnień, formułuje wnioski i uzasadnia opinie;
- 7) posługuje się zdobytą wiedzą chemiczną do rozwiązywania problemów:
- a) wyjaśnia zjawiska spotykane w życiu codziennym,
 - b) dostrzega wpływ działalności człowieka na środowisko,
 - c) ocenia rolę chemii w życiu codziennym i w rozwoju cywilizacji.

H. Biologia

I. WIADOMOŚCI

Zdający zna, rozumie i stosuje terminy, pojęcia i prawa, a także przedstawia oraz wyjaśnia procesy i zjawiska, w tym:

- 1) opisuje budowę i funkcje organizmu człowieka:
- a) rozpoznaje i podaje nazwy elementów budowy organizmu człowieka (makrocząsteczek, organelli komórkowych, tkanek, narządów, układów narządów),
 - b) wymienia główne funkcje organizmu i struktury odpowiedzialne za ich wykonywanie,
 - c) wskazuje charakterystyczne cechy budowy tkanek i określa ich funkcje w organizmie człowieka,
 - d) przedstawia budowę i funkcjonowanie głównych narządów w układach wewnętrznych człowieka,
 - e) wyróżnia rodzaje narządów zmysłów i określa ich funkcje, opisuje budowę oraz sposoby funkcjonowania oka i ucha,

- f) wyróżnia elementy układu odpornościowego oraz określa ich funkcje, ze szczególnym uwzględnieniem składników krwi i limfy,
 - g) wskazuje i opisuje powiązania strukturalne oraz funkcjonalne między narządami w obrębie poszczególnych układów i między układami wewnętrznymi człowieka,
 - h) określa znaczenie poszczególnych układów w funkcjonowaniu organizmu człowieka;
- 2) przedstawia związki między strukturą i funkcją w organizmie człowieka:
- a) wskazuje w budowie struktur (na poziomie makrocząsteczek, organelli komórkowych, tkanek, narządów, układów narządów) cechy adaptacyjne do: wykonywania ruchu, pobierania i trawienia pokarmu oraz wchłaniania substancji odżywczych, transportu substancji, wymiany gazowej i utleniania biologicznego, wydalania, odbierania bodźców i przewodzenia impulsów, powstawania odruchów, regulacji i koordynacji czynności życiowych, rozwoju zarodkowego i płodowego, odpowiedzi na czynniki chorobotwórcze,
 - b) porównuje budowę i funkcjonowanie struktur, o których mowa w lit. a, w organizmie człowieka oraz przedstawia podobieństwa i różnice wynikające z porównania;
- 3) przedstawia i wyjaśnia zależności pomiędzy organizmem i środowiskiem:
- a) opisuje elementy środowiska przyrodniczego człowieka oraz określa rodzaje zasobów przyrody,
 - b) wyróżnia i opisuje poziomy troficzne oraz zależności międzygatunkowe (międzypopulacyjne),
 - c) określa miejsce człowieka w strukturze troficznej ekosystemów, wyjaśnia na czym polega zależność człowieka od przyrody,
 - d) na przykładach analizuje i wartościuje (korzystne i niekorzystne) zmiany w środowisku wywołane działalnością człowieka,
 - e) określa korzyści i zagrożenia dla środowiska i zdrowia człowieka wynikające ze stosowania w praktyce nowych odmian roślin i zwierząt (w tym form transgenicznych) oraz nowoczesnych metod uprawy roślin i hodowli zwierząt,
 - f) podaje przyczyny aktualnego stanu środowiska w skali lokalnej, krajowej i globalnej oraz sposoby przeciwdziałania niekorzystnym zmianom,
 - g) określa zagrożenia dla zdrowia wynikające z oddziaływania na organizm człowieka: stresu, szkodliwych substancji (używek, dopingu, trucizn, czynników mutagennych) oraz przedstawia sposoby zapobiegania tym zagrożeniom,

- h) wymienia rodzaje niezbędnych człowiekowi składników pokarmowych (z uwzględnieniem witamin, mikroelementów, aminokwasów egzogennych) ze wskazaniem ich źródeł oraz roli w organizmie,
 - i) opisuje skutki zdrowotne niedoboru podstawowych składników pokarmowych, zaburzenia wynikające z niewłaściwego żywienia (otyłość, anoreksja, bulimia), a także uwarunkowania prawidłowej diety (wiek, płeć, rodzaj pracy, stan zdrowia),
 - j) określa źródła i drogi zakażenia wirusami (z uwzględnieniem etapów infekcji), bakteriami, pierwotniakami i robakami pasożytniczymi, potrafi podać przykłady chorób oraz sposoby ich zwalczania i zapobiegania im,
 - k) określa czynniki podnoszące ryzyko chorób układu krążenia (miażdżycy, nadciśnienia, zawału), chorób nowotworowych i chorób układu odpornościowego (alergie, AIDS) oraz przedstawia sposoby zapobiegania tym chorobom;
- 4) przedstawia i wyjaśnia zjawiska oraz procesy biologiczne:
- a) rozpoznaje i podaje nazwy etapów procesów biologicznych,
 - b) opisuje przebieg trawienia podstawowych składników pokarmowych oraz wchłanianie, transport i magazynowanie substancji odżywczych,
 - c) określa potrzeby energetyczne organizmu, możliwości ich zaspokojenia przez stosowanie odpowiedniej diety oraz potrafi wyjaśnić związek z kosztami energetycznymi różnych form aktywności fizycznej,
 - d) określa substraty i produkty głównych etapów oddychania tlenowego oraz beztlenowego w mięśniach (w związku z dużym wysiłkiem fizycznym), wyjaśnia znaczenie oddychania dla funkcjonowania organizmu,
 - e) opisuje i wyjaśnia proces przewodzenia impulsów nerwowych z uwzględnieniem neuroprzekaźników oraz potrafi przedstawić powstawanie i znaczenie odruchów,
 - f) wyjaśnia rolę kontrolno-integracyjną mózgu, jego plastyczność działania w rozwoju, uczeniu się i zapamiętywaniu,
 - g) określa czynniki wywołujące stres oraz wyjaśnia jego mechanizm,
 - h) potrafi scharakteryzować rodzaje odporności i jej mechanizmy, określa znaczenie odporności w transplantacji,
 - i) określa miejsce i główne etapy tworzenia się gamet,
 - j) opisuje podstawowe zmiany zachodzące w rozwoju człowieka od jego poczęcia do narodzin, potrafi określić czynniki zakłócające prawidłowy rozwój,
 - k) opisuje i wyjaśnia mechanizm homeostazy w organizmie człowieka (z uwzględnieniem wzajemnego oddziaływania układów) na przykładzie regulacji

parametrów ustrojowych (temperatury ciała, składu płynów ustrojowych) oraz potrafi wykazać, że choroby to efekt zaburzenia homeostazy ustroju,

- l) określa rodzaje bioróżnorodności (genetyczną, gatunkową i ekosystemów) oraz potrafi wyjaśnić jej znaczenie dla człowieka i przyrody, określić czynniki kształtujące i utrzymujące bioróżnorodność, opisać przyrodnicze następstwa jej ograniczania,
- m) przedstawia pochodzenie człowieka,
- n) opisuje budowę DNA, genu oraz określa właściwości kodu genetycznego,
- o) wyróżnia i opisuje etapy biosyntezy białek, z uwzględnieniem roli DNA i RNA,
- p) opisuje organizację genomu człowieka oraz wyjaśnia podstawowe zasady dziedziczenia i ekspresji informacji genetycznej,
- r) wyróżnia i opisuje typy mutacji i ich konsekwencje biologiczne oraz charakteryzuje czynniki mutagenne,
- s) podaje przykłady chorób dziedzicznych człowieka, potrafi określić możliwości ich diagnozowania (z uwzględnieniem diagnostyki molekularnej) i leczenia,
- t) charakteryzuje podstawowe techniki inżynierii genetycznej, jej zastosowanie w biotechnologii i medycynie oraz określa korzyści i zagrożenia wynikające z postępów w genetyce.

II. UMIEJĘTNOŚCI

Zdający:

- 1) odczytuje informacje przedstawione w formie:
 - a) tekstu o tematyce biologicznej,
 - b) tabeli, wykresu, schematu, rysunku;
- 2) selekcjonuje i porównuje informacje:
 - a) porządkuje informacje według określonego kryterium,
 - b) określa podobieństwa i różnice,
 - c) dobiera i stosuje kryteria selekcji i porównywania;
- 3) przetwarza informacje:
 - a) konstruuje tabelę, wykres, schemat, rysunek,
 - b) redaguje poprawny merytorycznie opis przedstawionego w innej formie obiektu, zjawiska lub procesu;
- 4) planuje działania na rzecz własnego zdrowia i ochrony środowiska:
 - a) określa obiekt (przedmiot), zakres, cel działania,

- b) opisuje możliwy do realizacji sposób działania, dobiera odpowiednie metody i środki, przewiduje skutki,
 - c) wskazuje osoby lub organizacje (instytucje), które mogą udzielić wsparcia,
 - d) planuje przebieg obserwacji;
- 5) interpretuje informacje i wyjaśnia zależności przyczynowo – skutkowe między prezentowanymi faktami:
- a) objaśnia i komentuje informacje, określa tendencje zmian, wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe,
 - b) odnosi się krytycznie do tekstu lub danych (np. oddziela fakty od opinii, wskazuje niespójności, błędy logiczne, niewłaściwą metodykę),
 - c) wykonuje obliczenia oraz rozwiązuje zadania z zakresu dziedziczenia cech u człowieka;
- 6) formułuje wnioski oraz formułuje i uzasadnia opinie na podstawie analizy informacji:
- a) dobiera racjonalne argumenty,
 - b) konstruuje samodzielną wypowiedź poprawną pod względem logicznym i merytorycznym.

I. Geografia

I. WIADOMOŚCI

Zdający zna fakty, rozumie i stosuje pojęcia, prawidłowości i teorie oraz przedstawia i wyjaśnia zdarzenia, zjawiska i procesy, dotyczące:

- 1) geosfer i ich charakterystyki oraz funkcjonowania systemu przyrodniczego Ziemi – zjawisk, procesów, wzajemnych zależności, zmienności środowiska w przestrzeni i w czasie, strefowości geograficznej, klęsk żywiołowych, równowagi ekologicznej;
- 2) funkcjonalnych i przestrzennych powiązań oraz wzajemnych zależności w systemie człowiek – przyroda – gospodarka, znaczenia podstawowych surowców mineralnych, typów gospodarowania w środowisku i ich następstw na wybranych przykładach (stref, kontynentów, krajów), ze szczególnym uwzględnieniem Polski;
- 3) przyczyn i skutków nierównomiernego rozmieszczenia ludności na Ziemi, problemów demograficznych społeczeństw (ze szczególnym uwzględnieniem Polski), współczesnych

migracji ludności, urbanizacji, procesów przekształcania sieci osadniczej (wielkie miasta, suburbia, wyludnianie się terenów wiejskich);

- 4) świata w fazie przemian społecznych, gospodarczych i politycznych (modernizacja, restrukturyzacja, globalizacja), rozwoju turystyki i rekreacji, współpracy między społecznościami, procesów integracyjnych, zróżnicowania poziomu rozwoju gospodarczego na świecie, konfliktów zbrojnych i innych zagrożeń społeczno – ekonomicznych.

II. UMIEJĘTNOŚCI

Zdający:

- 1) posługuje się terminologią geograficzną (np. czyta ze zrozumieniem teksty zawierające terminologię geograficzną, wykorzystuje ją do opisu obiektów oraz przyczyn, przebiegu i skutków zdarzeń, zjawisk i procesów występujących w środowisku geograficznym);
- 2) lokalizuje ważne obiekty i obszary przyrodnicze oraz społeczno – ekonomiczne na powierzchni Ziemi i wskazuje ich położenie na mapach;
- 3) odczytuje informacje geograficzne z różnych źródeł: map, planów, roczników statystycznych, fotografii, profili, przekrojów, rysunków, czasopism, literatury popularnonaukowej i innych;
- 4) selekcjonuje, porównuje, interpretuje i grupuje informacje o stanie i zmianach środowiska geograficznego oraz sytuacji społecznej, ekonomicznej i politycznej na świecie według określonych kryteriów;
- 5) przedstawia zjawiska, procesy i zależności między poszczególnymi elementami środowiska przyrodniczego oraz działalnością człowieka na przykładzie określonego obszaru (w skali globalnej, regionalnej i lokalnej), korzystając ze źródeł informacji geograficznej lub własnej wiedzy;
- 6) formułuje wnioski na podstawie analizy informacji dotyczących zjawisk i procesów występujących w środowisku geograficznym;
- 7) przetwarza informacje geograficzne (np. rysuje wykres na podstawie danych liczbowych);
- 8) stosuje informacje geograficzne w celu rozwiązywania zadań praktycznych (np. oblicza odległości w terenie na podstawie skali mapy, wysokość względną, wartości mierników demograficznych);
- 9) przewiduje zmiany w środowisku geograficznym spowodowane czynnikami naturalnymi lub działalnością człowieka.

J. Podstawy przedsiębiorczości

I. WIADOMOŚCI

Zdający zna fakty, rozumie i stosuje pojęcia, prawidłowości i teorie oraz przedstawia i wyjaśnia zdarzenia, zjawiska i procesy, dotyczące:

- 1) postawy przedsiębiorczości, mocnych i słabych stron własnej osobowości, samoakceptacji, asertywności, kreatywności, odpowiedzialności, motywów aktywności zawodowej i gospodarczej człowieka, rodzajów potrzeb, ograniczoności zasobów i konieczności dokonywania wyboru, kosztu alternatywnego, zdolności do wyznaczania sobie celów i zadań;
- 2) systemów ekonomicznych i transformacji systemowej w Polsce, funkcjonowania rynku i gospodarki rynkowej, zależności między zyskiem a ryzykiem);
- 3) gospodarstwa domowego: dochody i wydatki, znaczenie oszczędności, inwestowanie własnych pieniędzy, decyzje konsumenta na rynku, ochrona praw konsumentów;
- 4) systemu zabezpieczenia emerytalnego, ubezpieczeń zdrowotnych i ubezpieczeń majątkowych;
- 5) funkcjonowania giełdy papierów wartościowych;
- 6) przedsiębiorstwa w gospodarce: różnorodność form organizacyjno-prawnych i ich rola w rozwoju gospodarki, majątek przedsiębiorstwa, koszty i przychody oraz zasady rozliczeń finansowych przedsiębiorstwa, formy pozyskiwania kapitału i jego inwestowania;
- 7) organizacji pracy: zasady pracy zespołowej, komunikacji interpersonalnej i prowadzenia negocjacji, kierowanie i podejmowanie decyzji, z uwzględnieniem zasad etycznych obowiązujących w działalności gospodarczej oraz etyki pracy, rola norm etycznych w funkcjonowaniu rynku („kreatywna księgowość”, korupcja), etyka biznesu;
- 8) planowania procedury podjęcia działalności gospodarczej (biznesplan);
- 9) rynku pracy i bezrobocia oraz metod aktywnego poszukiwania pracy, zasad pisania życiorysu zawodowego i listu motywacyjnego, instytucji wspomagających aktywne poszukiwanie pracy, nawiązywania i rozwiązywania stosunku pracy, podstawowych praw

i obowiązków pracownika i pracodawcy, mobbingu w miejscu pracy, sposobów przeciwdziałania mobbingowi;

- 10) obiegu okrężnego w gospodarce, roli państwa w gospodarce rynkowej, podstawowych funkcji ekonomicznych państwa, wzrostu gospodarczego i jego mierników;
- 11) pieniądza i banków: bank centralny, banki komercyjne, bankowe i pozabankowe usługi finansowe, inflacja;
- 12) budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego: funkcje, źródła wpływów, kierunki wydatków;
- 13) współpracy gospodarczej Polski z zagranicą oraz integracji z Unią Europejską, a także procesu globalizacji gospodarki i jego konsekwencji dla Polski.

II. UMIEJĘTNOŚCI

Zdający:

- 1) rozróżnia i poprawnie stosuje podstawowe pojęcia i terminy z zakresu mikro- i makroekonomii, prawa pracy, prawa podatkowego, prowadzenia działalności gospodarczej, wykorzystuje terminologię ekonomiczną do opisu przyczyn, przebiegu i skutków zdarzeń, zjawisk i procesów występujących w gospodarce rynkowej;
- 2) odczytuje informacje ekonomiczne z różnych źródeł: roczników statystycznych, czasopism, literatury popularnonaukowej i innych;
- 3) analizuje i przetwarza informacje ekonomiczne przedstawione w formie wykresów, schematów, tabel;
- 4) analizuje oraz interpretuje podstawowe wskaźniki mikro- i makroekonomiczne związane z funkcjonowaniem gospodarki rynkowej (np. PKB i jego przyrost, stopę inflacji, stopę bezrobocia, indeksy giełdowe);
- 5) selekcjonuje, porównuje, analizuje, interpretuje informacje zawarte w ofertach banków, funduszy inwestycyjnych i emerytalnych, firm ubezpieczeniowych, pracodawców oraz sprzedawców towarów i usług;
- 6) przedstawia zależności między podmiotem gospodarczym a jego otoczeniem (w skali mikro- lub makro-), korzystając ze źródeł informacji ekonomicznej lub własnej wiedzy;
- 7) formułuje wnioski na podstawie analizy informacji dotyczących zjawisk i procesów występujących w gospodarce;
- 8) przedstawia procedurę ubiegania się o pracę, rozróżnia i sporządza podstawowe dokumenty związane z zatrudnieniem;

- 9) przedstawia procedurę podejmowania działalności gospodarczej przez osobę fizyczną, rozróżnia elementy biznesplanu i opracowuje w uproszczonej formie jego elementy;
- 10) stosuje wiedzę i umiejętności z zakresu ekonomii do rozwiązywania problemów związanych z prowadzeniem gospodarstwa domowego (np. planuje budżet gospodarstwa domowego, oblicza raty kredytu, odsetki z lokaty bankowej, przewiduje opłacalność różnych form inwestowania).

K. Technologia informacyjna

I. WIADOMOŚCI

Zdający zna:

- 1) funkcje i zasady działania sprzętu komputerowego;
- 2) zasady bezpiecznej pracy ze sprzętem komputerowym;
- 3) prawne i społeczne aspekty zastosowań technologii informacyjnej:
 - a) prawne aspekty korzystania z programów komputerowych i różnych źródeł informacji,
 - b) proces rozwoju technologii informacyjnej we współczesnym świecie i rozumie jego znaczenie,
 - c) podstawowe zasady prawa i etyki korzystania z Internetu;
- 4) różne formy komunikacji w sieci;
- 5) podstawowe narzędzia technologii informacyjnej:
 - a) edytor tekstu:
 - zasady redagowania dokumentu tekstowego,
 - parametry tekstu w dokumencie tekstowym,
 - b) arkusz kalkulacyjny:
 - obszary zastosowań arkusza kalkulacyjnego,
 - podstawowe możliwości i własności arkusza kalkulacyjnego,
 - c) edytor graficzny:
 - podstawowe możliwości edytora graficznego,
 - rodzaje grafiki: wektorowej i rastrowej,
 - pojęcie rozdzielczości,
 - podstawowe formaty plików graficznych (zależność rozmiaru od rozdzielczości),

- schematy kolorów: RGB i CMYK,
- d) bazę danych: pojęcie bazy danych, rekordu, pola i typu danych.

II. UMIEJĘTNOŚCI

Zdający potrafi:

- 1) opracować dokumenty o rozbudowanej strukturze zawierające informacje pochodzące z różnych źródeł;
- 2) rozwiązywać zadania z zakresu różnych dziedzin nauczania z wykorzystaniem programów komputerowych i metod informatyki;
- 3) stosować podstawowe formy organizowania informacji w bazach danych;
- 4) wyszukiwać informacje w bazach danych;
- 5) projektować i tworzyć prezentacje (multimedialne, stronę internetową) na wybrany temat;
- 6) wykorzystywać informacje pochodzące z różnych źródeł;
- 7) komunikować się właściwie i celowo, wykorzystując sieć komputerową.